

Odborné stanovisko vo veci udavačstva Alžbety Doležalovej

Po lektúre a dôkladnej analýze zaslaných primárnych prameňov a dvoch verzií tragického prípadu Štěpánky Mikešovej v podaní Vojtěcha Kyncla a Vojtěcha Šusteka nie je možné jednoznačne a bez pochyb označiť A. Doležalovú za denunciantku.

Úzka pramenná báza bráni objasneniu kauzy. V podstate sa zachovali tri relevantné primárne pramene. Jedným z nich je hlásenie veliteľa četníckej stanice v Buštěhrade Vojtěcha Babůrka zo dňa, keď došlo k zatknutiu Š. Mikešovej pre jej židovský pôvod, teda 2. júna 1942. V dokumente určenom pre úradovňu nacistickej Tajnej štátnej polície – gestapo – v Kladne sa meno osoby, ktorá mala Š. Mikešovú udať, nenachádza (na ľavom dolnom okraji je ceruzou dopísaná poznámka „udání učinila stará Káclová“). Objavuje sa až v písomnej správe četníckeho štábného strážmajstra Evžena Resslera z 11. decembra 1945 pre ministerstvo vnútra (odbor pre politické spravodajstvo) a z dodatočného povojnového záznamu v Pamätnej knihe četníckej stanice v Buštěhrade. Hlavne z týchto troch zdrojov vychádzajú obe interpretácie kauzy – V. Kyncl a V. Šusteka.

V. Kyncl, označujúci vyhrotené konanie A. Doležalovej za vrchol „udavačství ve své nejodpornejší podobě“,¹ v podstate preberá Resslerov naratív. Páchatelom je A. Doležalová, zatknutie na základe jej denunciácie uskutočnili četníci E. Ressler a František Cába. E. Ressler následne odovzdal Š. Mikešovú kladnianskemu gestapu. Pre Š. Mikešovú, považovanú v zmysle vtedajších právnych predpisov za Židovku, predstavovalo zaistenie osudový zlom v jej živote. O viac ako dva mesiace neskôr sa stala jednou z obetí nacistického „konečného riešenia“.² Hoci pri rozbere Resslerovej správy konštatuje V. Kyncl „schizofrenní postoj zapisovatele“,³ málo priestoru venuje kritike prameňa. Nekladie si otázku, za akých okolností dokument adresovaný odboru politického spravodajstva vznikol, či E. Ressler správu nadriadenému orgánu zaslal na jeho pokyn, či reagoval na nejaké informačné šumy týkajúce sa jeho osoby alebo išlo vyslovene o úsilie zbaviť sa vlastného podielu zodpovednosti za smrť Š. Mikešovej. Rovnako absentuje analýza motívov konania A. Doležalovej. Autor síce preberá Resslerov naratív, že A. Doležalová ušla svoju podnájomníčku Š. Mikešovú len preto, lebo jej odmietala šiť zadarmo. Na druhej strane nie príliš zohľadňuje referenčný rámec, za ktorého k udaniu malo dôjsť. Teda obdobie druhého stanného práva po atentáte na Reinharda Heydricha a z neho vyplývajúci existenciálny strach rodiny Doležalovej z toho, že v ich domácnosti žije

¹ Vojtěch Kyncl. Lidice. Zrození symbolu, Praha 2015, s. 437.

² Tamže, s. 53-54, 438-439.

³ Tamže, s. 439.

Židovka. Okrem toho V. Kyncl vôbec nevenuje pozornosť antisemitským stereotypom (údajné vnucovanie sa do priazne ostatného obyvateľstva obce, upriamovanie pozornosti na vlastnú osobu, vyvráždzenie tajností, vyhrážanie sa obci pri eskortovaní do Kladna), ktoré sa v Resslerovom hlásení nachádzajú. Že by mohla existovať aj iná verzia prípadu, V. Kyncl neberie vôbec do úvahy. Nekonfrontuje Resslerovo svedectvo s Babůrkovými povojnovými výpoveďami a najmä s jeho správou z konca mája 1945 pod názvom „Vylíčení katastrofy v Lidicích“, kde sa o prípade nenachádza žiadna zmienka.⁴

Práve práca so zdrojmi, či už s primárnymi alebo so sekundárnymi, predstavuje asi najväčšiu slabinu lidickej monografie V. Kyncla, ako to vo svojej recenzii presvedčivo doložil archivár a odborník na pramene z obdobia protektorátu, hlavne na obdobie týkajúce sa atentátu na R. Heydricha V. Šustek.⁵ Podobnej chybe sa V. Kyncl nevyvaroval úplne ani vo svojej poslednej publikácii o stíhaní nacistických zločincov Československom. Takmer päťstránkovú podkapitolu venovanú Franzovi Karmasinovi, vodcovi Nemcov na Slovensku v rokoch 1938 – 1945, charakterizuje nekritické preberanie informácií z archívnych prameňov, pomerne veľké množstvo faktografických nepresností na malom priestore a absencia odkazov na známu literatúru.⁶

Iný pohľad na kauzu prináša vyššie spomenutý V. Šustek.⁷ Polemizuje s V. Kynclom, pričom spochybňuje vierohodnosť Resslerovho hlásenia z konca roku 1945. Argumentuje hlavne tým, že v hlásení veliteľa četníckej stanice v Buštěhrade V. Babůrka kladnianskemu gestapu z 2. júna 1942 chýba meno udavača/ky. Podľa V. Šusteka je to v rozpore s vtedajšou bežnou praxou. Uvádžanie mena denuncianta/ky malo totiž četníkom poskytovať krytie pred českou verejnosťou, prípadne alibi pre obdobie po okupácii, že nekonali iniciatívne, ale na popud tretej osoby. Jeho interpretácia ďalej pokračuje: buštěhradskí četníci vedeli o židovskom pôvode Š. Mikešovej, ale nakoľko ešte vo februári 1939 konvertovala na rímskokatolícku vieru, kryli jej riadne policajne nahlásený pobyt v Lidiciach. Avšak pod tlakom ťaživej atmosféry druhého stanného práva po atentáte na R. Heydricha to považovali za príliš riskantné a rozhodli sa ju zadržať a odovzdať nacistickým policajným orgánom. Z tohto dôvodu považuje V. Šustek Resslerovu povojnovú správu za účelovo zavádzajúcu, aby na neho nepadol tieň podozrenia v súvislosti so smrťou Š. Mikešovej. Konštrukcia V. Šusteka, založená zväčša na indíciách

⁴ Babůrkova správa z 26. 5. 1945. Dostupné na <https://www.pametnaroda.cz/cs/pergl-jaroslav-1946>.

⁵ Vojtěch Šustek. Lidice – historický symbol a skutečnost. Ke kritice a interpretaci pramenů z doby okupace. In: Pražský sborník historický, XLV, 2017, s. 373-405.

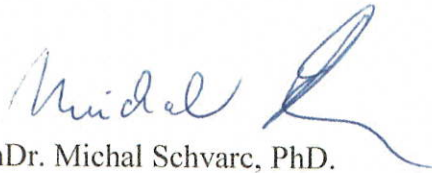
⁶ Vojtěch Kyncl. Bestie. Československo a stíhání nacistických zločinců. Praha 2019, s. 232-236.

⁷ Vojtěch Šustek. Nepravdivé obvinění z udavačství lidické ženy Alžběty Doležalové. In: Slánský obzor, 48. 2018, s. 48-75.

a domnienkach, sa môže zdať plauzibilnejšia, no má aj svoje slabšie miesta. Napr. nemohol veliteľ V. Babůrek zámerne zatajiť meno udávajúcej osoby, aby ju/jej rodinu v čase druhého stanného práva a stupňujúcich sa represii nepoškodil, resp. nevystavil bezprostrednému ohrozeniu života? Nezodpovedaná zostáva tiež otázka, prečo a za akých okolností E. Ressler napísal hlásenie až v decembri 1945? Určite si nedokázal ako četník zistiť, či sa A. Doležalová po väznení v koncentračnom tábore Ravensbrück vrátila späť do vlasti? Ved' tlač prinášala pravidelne mená navrátilcov. Rovnako je namieste otázka, prečo V. Šustek nepracuje so spomienkami Jaroslavy Skleničkovej, kde uvádza, že sa o prípade udavačstva dozvedela v Ravensbrücku?⁸

Na objasnenie prípadu je potrebný ďalší výskum, predovšetkým primárnych archívnych prameňov. Či však prinesú aj viac svetla, je otázne. Za doterajšieho stavu poznania nie je možné jednoznačne určiť A. Doležalovú ako udavačku Š. Mikešovej.

Bratislava, 24. novembra 2020

PhDr. Michal Schvarc, PhD.
Historický ústav SAV
Oddelenie novších dejín

⁸ Jaroslava Skleničková. Vzpomínky mě stále tíží. Nymburk 2016, s. 22.